

УДК 373.2.043-056.26

DOI:

Олександра Свійонтик, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ДИТИНИ В ЗАСТОСУВАННІ ТЕХНОЛОГІЙ РАНЬОГО НАВЧАННЯ

У статті розкривається сутність понять, які характеризують процес індивідуальної освітньої діяльності з дітьми раннього віку у психолого-педагогічній літературі. Проведено аналіз основних завдань у розвитку дитини раннього віку, виокремлено особливості варіативного компонента у змісті Базової програми розвитку дитини дошкільного віку. У дослідженні охарактеризовано важливість діагностики фізіологічних, психологічних особливостей розвитку дитини раннього віку для застосування технологій та методик раннього навчання. Дослідник виокремлює технологію раннього розвитку відомого американського педагога і фізіолога Г. Домана, оскільки вона набула популярності в українській освіті, зокрема в умовах індивідуального навчання в домашніх умовах. Подано для обговорення проблему використання методик Г. Домана (енциклопедичні знання, математичні та мовленнєві компетенції). Автор статті піднімає питання підготовки педагогів та батьків до процесу організації продуктивного навчання в умовах індивідуального підходу, в процесі оволодіння методикою використання означеної педагогічної технології.

Ключові слова: індивідуальний підхід; педагогічна технологія; діти раннього віку; картки Домана; організація навчання; розумовий розвиток.

Лім. 15.

**Oleksandra Sviontyk, Ph.D.(Pedagogy), Senior Lecturer of the
General Pedagogy and Preschool Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**

INDIVIDUAL APPROACH TO THE CHILD IN THE APPLICATION OF EARLY LEARNING TECHNOLOGY

The article reveals the essence of the concepts that characterize the process of individual educational activities with young children in the psychological and pedagogical literature. The analysis of the main tasks in the development of a young child is carried out; the peculiarities of the variable component in the content of the Basic program of preschool child development are highlighted. The study describes the importance of diagnosing the physiological and psychological features of early childhood development for the application of technologies and methods of early learning. The researcher singles out the technology of early development of the famous American pedagogue and physiologist G. Doman, as it has gained popularity in Ukrainian education, in particular in the context of individual learning at home. The problem of using G. Doman's methods (encyclopedic knowledge, mathematical and speech competences) is presented for discussion. The author of the article raises the issue of preparing pedagogues and parents for the process of organizing productive learning in an individual approach. The basic receptions, methods of the organization of activity on G. Doman's cards are characterized. Methodical techniques of working with Doman's cards are presented for consideration; attention is paid to discussion moments in the ways of generalizing children's knowledge. The main didactic methods of effective use of Doman cards in further work with preschool children are summarized. The advantages of the content and portion of the division of information in this didactic set and ways of its expansion, modernization by creative teachers and parents are determined. In terms of content and functionality in use, the technology is available for widespread use, which makes it popular in the context of individual and home schooling. The article presents the prospect of further popularization of G. Doman's technology in educational practice to meet the social needs of parents of children in the need to organize the process of early mental development of the child taking into account the latest knowledge in psychology, pedagogy, physiology. The ways of self-development of pedagogues and parents in the process of mastering the method of using this pedagogical technology are determined.

Keywords: individual approach; pedagogical technology; young children; Doman cards; organization of education; mental development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна державна політика у сфері освіти керується гуманними принципами організації освітнього процесу з урахуванням особливостей індивідуального

розвитку дитини. Особистісно орієнтована модель навчання та виховання підростаючого покоління з раннього віку виносить на перший план діагностику стану здоров'я дитини, її психологічних можливостей для створення

оптимальний умов інтелектуального розвитку. Адже, сучасний світ ставить виклики та потреби у розумних, компетентних, ерудованих фахівцях. Для виконання таких освітніх завдань необхідно активно використовувати новації у галузі педагогічних технологій, а педагогам та батькам вихованців оволодівати способами передачі знань з урахування індивідуального підходу до дитини. Інновації в дошкільній педагогіці мають широкі напрацювання щодо напрямів та способів організації освітнього процесу дітей з раннього віку, адже цей період розвитку людини є сенситивним у пізнавальній діяльності.

Важливість раннього розумового розвитку дитини підкреслено великою увагою цивілізованого світу під час проведення Всесвітньої конференції з виховання і освіти дітей молодшого віку під егідою ЮНЕСКО в 2014 р., де в рамках заходу було проведено окрему конференцію “Розвиток і виховання дітей раннього віку”. У заході взяли участь понад тисячу науковців зі 193 країн світу. У резолюції конференції зазначалася унікальна роль повноцінного розвитку дитини у пренатальний і перинатальний періоди, період раннього віку, який має вплив на подальше формування особистості людини, тому, актуальною є необхідність “комплексного (цілісного) підходу до розвитку і виховання насамперед дітей раннього віку, залучення до цього процесу медиків, психологів, педагогів та відповідної державної освітньої політики” [10, 10]. Науковці визначили дітей раннього віку “неоціненним багатством” націй і держав усього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань наукового та практичного впровадження індивідуального підходу до розвитку дітей раннього віку займалися вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Башкова [1], Г. Блюм, Т. Верні, Л. Виготський [2], Г. Доман [4,5], Н. Карпенко [6], Н. Лейтс, С. Лупан, С. Ладивір, Г. Люблінська, О. Кононко [15], М. Монтессорі, Р. Павелків [8], О. Ранк, Р. Штайнер [13] та ін. Світова практика має у використанні популярні педагогічні технології, які включають системи раннього розвитку дитини, зокрема: педагогіка М. Монтессорі, вальдорфська педагогіка у фізичному та сенсомоторному становленні з раннього віку, навчання за допомогою дидактичних карток Г. Домана, навчання читання за розвивальними кубиками М. Зайцева, розумовий розвиток за системою сенсорних вправ матері та дитини С. Лупан та ін.

Взаємозв'язок раннього навчання і психічного розвитку дітей раннього віку досліджували

Г. Доман [3], Б. Скіннер, Е. Страубе [11] Т. Поніманська [9], С. Максименко [7], О. Кононко, Б. Нікітін, М. Чепіль [12]; психолого-педагогічні умови засвоєння інформації при системному навчанні – Л. Занков, Д. Ельконін, М. Вайсбурд, С. Лупан, Н. Гавриш; індивідуальні особливості організації процесу навчання – Дж. Доман, М. Зайцев, Б. Жебровський [10], Н. Карпенко [6], С. Ладивір, Ж. Лундман, Л. Сак, Н. Семенова, М. Монтессорі та ін. В українській педагогіці в основу розробки технологій раннього розвитку дитини покладено теорію розвитку особистості Л. Виготського [2], періодизацію особливостей психічного розвитку дитини Д. Ельконіна, теорію діяльнісного підходу в організації розумового розвитку дитини С. Максименка [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В Україні в оновленій Базовій програмі розвитку дитини від народження до шести (семи) років “Я у Світі”, усі вікові періоди дошкільника представлені у цілісному підході становлення з позиції педагогічної та психологічної системи виховання, де ранньому розвитку дитини відведено окреме місце. Відповідно до основної програми було розроблено низку парціальних програм розвитку дітей раннього віку з урахування особливостей та створення спеціальних умов для гармонійного розумового, морального, фізичного розвитку: “Оберіг”, “Соняшник”, “Стежина”, “Дитина” та ін., що уможливило розширити процес популяризації технології раннього навчання дітей в умовах ЗДО та домашньому процесі організації освіти. Для задоволення потреб в індивідуальному розумовому розвитку дитини вважаємо доцільним застосування технології Г. Домана, проте, широкою популярністю вона не користується. У дослідження хочемо виокремити її процесуальні переваги використання.

Мета статті полягає в аналізі особливостей впровадження технології раннього розумового розвитку Г. Домана у організації індивідуального навчання дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Високий темп розвитку сучасної освіти, глобальна комп'ютеризація, створюють запити батьків на освітні послуги, пов'язані з питаннями раннього навчання. У дослідженнях психологів, фізіологів, педагогів зазначено необхідність індивідуального підходу до організації освітнього впливу і відзначено високий потенціал організму дитини для процесу засвоєння нової інформації саме в ранньому віці. Підтвердженням наступності у розвитку та важливості для організації раннього навчання особистості є теза відомого фізіолога, психолога, педагога Г. Домана: “Пам'ять малюка є

всепоглинаючою, тому необхідно давати великий обсяг інформації, щоб у подальшому у неї була змога вибрати те, що більше до снаги у вивченні та дослідженні” [5, 30]. Пізнавальний інтерес дитини до навколишнього світу, новизна й важливість співіснування людини, природи, техніки актуалізують проблему компетентності у пізнанні, починаючи з раннього дитинства, для подальшого самостійного освоєння знань про світ, пошуку себе для взаємодії з довкіллям та нових відкриттів.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні запропоновано перелік сучасних освітніх програм, в яких, крім варіативних, пропонуються авторські та регіональні програми роботи з дошкільниками і одним із основних завдань є формування компетентностей особистості з раннього віку, адже: “Суспільству необхідні життєздатні, самостійні, практично умілі, творчі особистості...” [15, 4]. Для виконання завдання з урахування принципу гуманної педагогіки застосовуються педагогічні технології, нові методики в організації освітнього середовища, створення індивідуальних сприятливих умов з метою розвитку дитячого інтелекту.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти, який відповідає найсучаснішим вимогам у тенденціях та перспективах становлення дитини в освітніх закладах, побудовано відповідно до вікових можливостей дітей на основі компетентнісного підходу. Дитині потрібно надавати можливості осягнення знань людства в цілісності, зберігаючи принцип послідовності та науковості, де розвивальне навчання (від загального до конкретного) домінує.

Ранній вік у розвитку дитини є особливим і викликає інтерес у дослідників. Тривають суперечки щодо доцільності ранньої інтелектуалізації процесу розвитку дитини. Так, за вальдорфською технологією пряме навчання читання, письма, математики відтермінують на період досягнення дитиною семиріччя, враховуючи дослідження Р. Штайнера в особливостях поетапності та домінуванні певних психічних властивостей світосприймання людиною. За означеною технологією перший період дитячого зростання має основне призначення у фізичному зміцненні організму, емоційному розвитку на основі сенсорного пізнання світу за допомогою музики, образотворчого мистецтва, співу, танців, ремесла. Педагог створює атмосферу партнерських взаємин у соціальному, інтелектуальному, естетичному, фізичному розвитку дитини в колективі однолітків, педагогів та батьків. Р. Штайнер писав: “Якщо хочете вплинути на

майбутнє, неможливо задовольнятися поверхневими знаннями про світ – потрібно досліджувати його глибини” і процес освіти повинен носити “лише підтримка індивідуальних задатків, закладених в кожній конкретній людині, може розглядатися як освітня мета, а не світоглядні настанови релігійних інституцій чи суспільні засади авторитарних держав” [13, 3]. Така діяльність опосередковано готує дитину до освоєння системи знань на основі розвитку сенсорики.

Суспільство дає запит на презентацію технологій раннього навчання, які виявляють високий пізнавальний інтерес, мають особливі здібності. Батьки та педагоги звертаються до досліджень науковців у методиках раннього розвитку, щоб індивідуалізувати процес освітнього поступу дитини. Однією з найдавніших і популярних є педагогіка М. Монтесорі, яка впродовж століття за спеціальною методикою і дидактичним матеріалом успішно працює у світовій практиці. Зонування кімнати, мобільні меблі, функціональний дидактичний матеріал, який володіє автодидактичними властивостями, різновікові дитячі групи сприяють отриманню знань дитиною з раннього віку у власному темпі й за інтересом діяльності. Педагог за методикою діяльності веде спостереження та задовольняє потреби за умови звертання дитини по допомогу, що сприяє самостійному здобуттю знань вихованцем.

Широковідомою і використовуваною сучасними батьками дітей раннього віку є технологія відомого американського психолога, дитячого фізіотерапевта, провідного спеціаліста Інституту досягнень потенціалу людини (Institutes for the Achievement of Human Potential, IANP) Глена Домана (1919–2013). Свою систему навчання дослідник розробив у середині ХХ ст., коли запит суспільства на варіативність методів і способів навчання дітей набув актуальності в науковій та практичній сфері.

У дослідженнях сучасних педагогів та психологів знаходимо щоразу більше прихильників навчання дітей з раннього віку (М. Зайцев, О. Башкова, Дж. Доман, С. Ладивір, С. Лупан, Т. Піроженко), які вказують на необхідність застосування педагогічних методик у період переддошкільного виховання, коли через засоби візуалізації та спілкування дитині подається нова інформація про навколишній світ. Адже з раннього віку здорова дитина здатна засвоювати поняття, які мають сталу класифікацію за формою, кольором, суттєвою ознакою. Такі категорії стають основою для подальшої мисленнєвої діяльності, створюються умови для налагодження зв'язків, взаємин зі світом і згодом формується ставлення

до нього. Г. Доман писав: “Пізнання – це найбільша пригода в житті. Це найцікавіша, найважливіша і розвиваюча гра у світі” [1, 5]. Процес ранньої інтелектуалізації впливає на дитячий світогляд (систему поглядів на світ та своє місце в ньому), сприяє розвитку інтелектуальних, емоційних, моральних цінностей. Знання категорій, поділ світу за системою понять створює цілісну картину світу, формує самостійне мислення та світобачення.

Ранній вік охоплює дітей віком від одного року до трьох. Особливості цього періоду – у швидкому темпі фізичного та психічного розвитку. Завдання розумового виховання – це задовольняти дитячу цікавість, формувати на її основі стійкі пізнавальні інтереси, систематизувати знання про світ і своє місце в ньому. Освітній процес у розумовому вихованні “забезпечує здобуття дитиною систематизованих знань – організованих у певній послідовності й повноті знань, що дає змогу розглядати і використовувати їх як єдине ціле” [9, 54]. Така спеціально організована педагогічна взаємодія сприяє розвитку дитини у здобутті знань, для подальшого вироблення умінь та навичок, розвитку моделі поведінки в соціумі, задоволенні потреб у пізнавальній та перетворювальній діяльності, врегулюванні власного світовідчуття. Ці зміни відбуваються поступово, починаючи з раннього віку в процесі спеціально організованих освітніх впливів.

На розумовий розвиток дитини впливають біологічні чинники: функціонування мозку, стан аналізаторів, зміни нервової діяльності, формування логічного мислення, спадковий потенціал задатків. Так, Л. Виготський писав: “Новоутворення певного періоду розвитку дитини призводять до перебудови структури свідомості і тим самим змінюють усю систему сприймання дійсності. ... Провідну роль у психічному розвитку особистості відіграє навчання. Кожен новий крок навчання використовує зона найближчого розвитку і одночасно створює нову, яка стає передумовою подальшого навчання” [2, 89]. Можливість більш раннього та прискореного психічного розвитку дітей визнається практично усіма психологами, а суперечки точаться навколо питання про педагогічно доцільні методики та технології цілеспрямованого раннього навчання.

Новації раннього навчання Г. Доманом у 40-их рр. ХХ ст. мали місце у впровадженні в інклюзивній освіті, застосовувалися для роботи з дітьми із затримкою розумового розвитку. Г. Доман на основі досліджень психолога і прихильника теорії біхевіоризму Б. Скінера (коли соціальний вплив і

вироблений соціальний досвід домінують у розвитку людини) розробляє теорію раннього навчання. Великий успіх у застосуванні згодом набув популярності у роботі педагогів з дітьми раннього віку. Працюючи як психолог, дослідник-практик Г. Доман пише про те, що необхідно “навчати з пелюшок, навчати інтенсивно, стимулюючи прискорений розвиток мозку” [2, 3], адже малюк жадає знань і навколишнім потрібно створювати розвивальне середовище, щоб уникати нудьги дитини, і ця діяльність “не повинна стати для батьків тяжкою повинністю, тому батьки є найкращими вчителями для малої дитини, вони можуть навчити малюка всьому, що знають самі, якщо будуть це робити з радістю та любов’ю” [5, 249].

Педагогічна технологія як цілісна ефективна навчальна стратегія у формуванні компетенцій має місце у системі Г. Домана. Тому стверджуємо, що вона є не методикою, а технологією, бо в основі має авторську програму навчання (тематичні червоно-білі картки) і методику опрацювання (алгоритм). У концептуальній частині застосування передбачає індивідуальний підхід до дитини та гуманістичні принципи діяльності педагога. Дитина займає центральне місце у навчальній діяльності (принцип дитиноцентризму). Г. Доман на користь раннього навчання стверджує: “Дитина молодша п’яти років з легкістю вбирає великі порції інформації. Якщо дитині менше чотирьох, це буде легше і більш ефективно. Якщо менше трьох, ще легше і значно ефективніше. А якщо раніше двох років – це найлегший і ефективний шлях” [4, 8]. Система навчання Г. Домана має процесуальну характеристику: особливості дидактичного матеріалу (форма, колір, змістове наповнення, тематичний підбір), методику використання (групування за блоками знань, циклічність презентації, тривалість, спосіб діяльності педагога, емоційна реакція дитини). А також визначає освітню мету: схематичне накопичення нової інформації про світ людей, техніки та природи для подальшого використання в інтелектуальному розвитку.

Технологія Г. Домана має розділи з категорії знань людства (біологія, світ професій, музика тощо). Вона доступна у практичному застосуванні батькам та педагогам, які підтримують концепцію раннього розвитку дитини. Серія книг “М’яка революція” Г. Домана є всесвітньо відомою і охоплює педагогічні посібники “Як дати дитині енциклопедичні знання”, “Як навчити дитину математики”, “Як навчити дитину читати”, “Як розвинути розумові та фізичні здібності дитини” та ін.

Ранній розумовий розвиток є основою для

подальшого самовдосконалення особистості, адже бере на себе функцію надання дитині механізму отримання знань. Автор вклав знання людства у певні блоки знань, так звані “біти”. Вони вміщують цікаві наукові лаконічні факти про навколишній світ. Учений вважає важливим фізичний розвиток дитини раннього віку для створення перспективи розумового розвитку: “Що більше дитини рухається, то краще розвивається мозок” [11, 7]. Не менш важливою є мовна комунікація із залученням показу тематичних наборів карток із зображеннями.

У серії “енциклопедичні знання” картки розбиті на групи, які відповідають певній галузі знань. Усі ці групи поділені на підгрупи, що конкретизують інформацію. Так, біт з біології містить тематичні блоки: людина, тварини, рослини, комахи, а підтемами тварин є дикі та свійські, з них – дорослі тварини та їх дитинчата. Така диференціація інформації від загального до конкретного і науково достовірні зображення створюють базу для подальшого освоєння світу на практиці, уточнення інформації у молодшому дошкільному віці, коли мовлення дитини набуває чіткості.

Початок знань повинен окреслювати першу групу про близьких людей (мама, тато, ім'я дитини, домашня тварина тощо), друга група слів охоплює знання про частини тіла, третя – предмети домашнього оточення. Слова пишуться червоним фломастером на білому аркуші і демонструються зі спеціального набору карток. Згодом теми стають ширшими, але ритм і частотність вправ залишаються, створюючи передбачуваність дій для малюка. Така гра-навчання стає основою для емоційної взаємодії та розумового розвитку.

Сучасна дослідниця та практик впровадження методики навчання читання дітей раннього віку за системою Г. Домана на користь теорії та практики раннього розвитку О. Башкова пише: “...найбільш далекоглядні й прогресивні батьки розуміють, що для того, аби їх дитина виросла розумною й ерудованою, починати вчити її потрібно з самого народження. Адже для цього є декілька причин: перша причина полягає в тому, що чим молодша дитина, тим краще її мозок засвоює інформацію. Задумайтеся на хвилиночку, який об'єм отриманих знань у малюка першого року життя. Коли людина приходить у цей світ, вона схожа на чистий аркуш паперу, а до свого першого дня народження знає вже так багато” [1, 12]. За своєю концептуальною позицією технологія є соціологізаторською, бо на прогрес дитини має вплив соціальне середовище та системні вправи для формування інтелекту.

Г. Доман стверджував, що кожна дитина – геній і її можна навчити чому завгодно, якщо це розпочати з раннього віку і за певною методикою. Важливо, щоб батьки вірили в геніальність малюка, виражали позитивне ставлення у процесі навчання, відчували потребу дитини у пізнанні. “Розумове виховання багато в чому визначає розумовий розвиток, сприяє йому. Але це відбувається лише у тому випадку, якщо враховуються закономірності й можливості розумового розвитку дітей з перших років життя” [9, 284]. Так складається цілісний погляд дитини на своє життя, життя своїх рідних та близьких – орієнтовна модель, за якою поступово формується її світобачення, як внутрішній погляд на природу, культуру, людей, саму себе, життя, його сенс та устрій.

Картки Домана, як своєрідні “біти знань” стають засобом для гри-навчання. Дорослий зі спокійною інтонацією чітко вимовляє слово і показує картинку з написом (червоним на білому тлі). Презентація карток має певну схему. Дорослий називає зображення, яке зафіксовано на картці і має біле тло, а на ньому є напис червоними літерами. На звороті картки описана у науково достовірній доступній та лаконічній формі інформація про зображення. Озвучувати її потрібно точно, дивлячись на дитину, тому попередньо потрібно дорослому ознаямитися з текстом. Позаяк інформація про світ плінна, уточнювати зміст можна самостійно дорослому, головне, щоб повідомлення було чітке, науково достовірне. Такий спосіб інтелектуального збагачення важливий для усіх учасників освітнього процесу і є об'єднувальним способом взаємодії.

За методикою навчання енциклопедичних знань перша група карток має п'ять позицій, які демонструються кілька разів на день у сприятливий час, коли малюк фіксує увагу на дорослому. “Процес розвитку пам'яті в ранньому віці характерний високою активністю до пізнавальних процесів, а предметна діяльність дитини і гра у спеціально організованому розвивальному середовищі є засобом її якісного мимовільного запам'ятовування” [8, 76]. Тому творча енергія інтеграції знань про навколишній світ є природною потребою і передбачає цілеспрямовану організацію простору, де не буде зайвих звуків, предметів, які відволікають увагу дитини.

Оскільки у дітей раннього віку домінує пам'ять мимовільна, а повторюваність інформації є циклічною, то вони згодом розпізнають малюнки і написи слів на картках, засвоюючи знання як аксіому, тому важливо, щоб текст був науковим

та чітким у диференціації. Засвоєння знань не варто вимагати зразу, а визначити, чи дитина сприймає можна через деякий час, задаючи запитання на уточнення. Якщо малюк помилився, то спокійно виправити і не зупинятися, а йти далі до нових знань. Г. Доман пише: “У жодному разі не підкріплювати правильні відповіді солодощами чи іграшками. Знання – самі собою великий подарунок!” [5, 18]. Приблизно через тиждень занять дитини здатна показати результат.

Важливим є сприятливий настрій, спокійний тон дорослого і методична повторюваність із частотністю змін карток за змістом та блоками знань. Г. Доман стверджував, що можливості сприймання дітьми раннього віку знань є значно вищі, ніж у дітей в подальші періоди розвитку: “Дитина до п’яти років – унікальний учень. Вона може засвоювати фантастичну кількість інформації, володіє великим запасом енергії і нездоланим бажанням навчатися. Дитина може вчитися читати і засвоювати одночасно кілька мов. Тому таку перевагу здібностей малюка просто необхідно використовувати!” [4, 90].

Висновки. Сучасні вимоги суспільства у запиті на індивідуальний підхід до виховання та навчання дітей з раннього віку зумовлюють розробку нових технологій освіти. Вважаємо, педагогічною знахідкою для широкого кола педагогів та батьків вихованців раннього віку є систему розумового розвитку Г. Домана. Ця технологія доступна за методикою роботи як досвідченим педагогам, так і батькам, які прагнуть педагогічної самоосвіти. Підкреслюємо девіз технології Г. Домана про те, що метою освіти малюків є не виховання вундеркіндів, а створення умови для максимального розвитку можливостей дитини у сенситивний (найсприятливіший період пізнання). Особливістю означеної технології є різновекторність в інтелектуальному розвитку дитини раннього віку й циклічність її використання у подальшій освітній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкова О. Як виростити вундеркінда. Київ: “Буква і цифра”, 2018. 60 с.
2. Выготский Л.С. Проблема возраста. Собрание сочинений: в 6-ти т. Москва: Педагогика, 1984. Т.4. 432 с.
3. Доман Г. Гармоническое развитие ребенка. 2003. 170 с. URL: https://detiangeli.ru/book/garmonichnoe_razvitiye_rebenka.pdf
4. Доман Г. Как научить ребенка читать. Пер. с англ. О. Ворониной. Москва АСТ: Аквариум, 1999. 170 с.
5. Доман Г. Как научить ребенка читать.

Ласковая революция / How To Teach Your Baby To Read. Перевод Г. Кривошеиной. Москва: АСТ, Астрель, 2004. 256 с.

6. Карпенко Н. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя): навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Каравела, 2017. 247 с.

7. Максименко С.Д., Соловйенко, В.О. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ: МАУП, 2000. 256 с.

8. Павелків Р. В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 376 с.

9. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: Академвидав, 2016. 456 с.

10. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років “Оберіг”. Під кер. Б. Жебровського. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 160 с.

11. Страубе Е. А. Детская психология. Методика раннего развития Глена Домана. От 0 до 4 лет, 2013. 240 с. URL: <https://www.litres.ru/e-a-straube/metodika-rannego-razvitiya-glena-domana-ot-0-do-4-let/chitat-onlayn>

12. Педагогічні технології: навч. посіб. М.М. Чепіль, Н. З. Дудник. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

13. Штайнер Р. Воспитание ребенка с точки зрения духовной науки. 1907. Пер. Д. Виноградова URL: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=34>

14. Шкарлет С. Система раннього розвитку дитини має базуватися на принципах якості, наступності та доступності. Виступ 3 червня 2021 р. на Всеукраїнському форумі “Україна 30. Освіта і наука”. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-sistema-rannogo-rozvitku-ditini-maye-bazuvatisya-na-principah-yakosti-dostupnosti-ta-nastupnosti>

15. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років. Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В., Кононко О.Л., Київ: ТОВ “МЦФЕР – Україна”, 2019, 488 с.

REFERENCES

1. Bashkova, O. (2018). Yak vyrostyty vunderkinda [How to raise a prodigy]. Kyiv, 60 p. [in Ukrainian].
2. Vygotsky, L.S. (1984). Problema vozrasta [The problem of age. Collection of essays: in 6 volumes]. Moscow, Vol.4. 432 p.
3. Doman, G. (2003). Garmonicheskoye razvitiye rebenka [Harmonious development of the child]. 170 p. Available at: https://detiangeli.ru/book/garmonichnoe_razvitiye_rebenka.pdf
4. Doman, G. (1999). Kak nauchit rebenka chitat

[How to teach a child to read]. Translation from English. O. Voronina. Moscow, 170 p.

5. Doman, G. (2004). *Kak nauchit rebenka chitat* [How to teach a child to read]. Affectionate Revolution / How To Teach Your Baby To Read. Translated by G. Krivosheina. Moscow, 256 p.

6. Karpenko, N. (2017). *Diahnostyka psikhichnoho rozvytku dytyny v roboti pedahoha (vchytelya, vykhovatelya)* [Diagnosis of mental development of the child in the work of a teacher (teacher, educator)]: textbook. way. for university students. Kyiv, 247 p. [in Ukrainian].

7. Maksymenko, S.D. & Solovienko, V.O. (2000). *Zahalna psikhohiia* [General psychology]: textbook. way. for students. higher education institutions. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].

8. Pavelkiv, R.V. & Tsygypalo, O.P. (2011). *Dytyacha psikhohiia* [Child psychology]: textbook. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].

9. Ponimanska, T. (2016). *Doshkilna pedahohika* [Preschool pedagogy]: textbook for university students. Kyiv, 456 p. [in Ukrainian].

10. *Prohrama rozvytku ditey vid prenatalnoho periodu do trokh rokiv "Oberih"* (2014). [The program of development of children from the prenatal period to three years "Oberih"]. Under the direction of B. Zhebrovsky. Ternopil, 160 p. [in Ukrainian].

11. Straube, E.A. (2013). *Detskaya psikhologiya. Metodika rannego razvitiya Glenna Domana*. [Child psychology. Glenn Doman's Method of Early

Development]. From 0 to 4 years, 240 p. Available at: <https://www.litres.ru/e-a-straube/metodika-rannego-razvitiya-glenna-domana-ot-0-do-4-let/chitat-onlayn>

12. *Pedahohichni tekhnolohiyi* (2012). [Pedagogical technologies]: textbook. way. MM Chepil, NZ Dudnik. Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].

13. Steiner, R. (1907). *Vospitaniye rebenka s tochki zreniya dukhovnoy nauki* [Raising a child in terms of spiritual science]. Tr. D. Vinogradova. Available at: <http://bdn-steiner.ru/modules.php?name=Steiner&go=page&pid=34>

14. Shcarlett, S. *Systema rannoho rozvytku dytyny maye bazuvatysya na pryntsypakh yakosti, nastupnosti ta dostupnosti*. Vystup 3 chervnya 2021 r. na Vseukrayinskomu forumi "Ukrayina ZO. Osvita i nauka". [The system of early child development should be based on the principles of quality, continuity and accessibility. Speech on June 3, 2021 at the All-Ukrainian Forum "Ukraine 30. Education and science"]. Available at: <https://mon.gov.ua/en/news/sergij-shkarlet-sistema-rannogo-rozvitku-ditini-maye-bazuvatisya-na-principah-yakosti-dostupnosti-ta-nastupnosti> [in Ukrainian].

15. *Ya u Svitі. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennya do shesty rokiv* [I am in the World. Child development program from birth to six years]. Aksonova O.P., Anishchuk A.M., Artemova L.V., Kononko O.L., Kyiv: ICFER-Ukraine LLC, 2019, 488 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2022



"Жодне бажання не дається тобі окремо від сили, що дозволяє його здійснити".

*Річард Дейвіс Бах
американський письменник*

"Виховання є мистецтвом, використання якого зростатиме протягом багатьох поколінь".

*Іммануїл Кант
німецький філософ*

"Бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки".

*Софія Русова
українська педагогиня, прозова письменниця, літературознавиця*

"У чому різниця між хорошим і великим учителем? Хороший учитель розвиває здібності учня до певної межі, великий – відразу бачить цю межу".

*Марія Каллас
грецька співачка*

